

"
"
"

EESTI KIRJANDUSMUUSEUM

Eesti kirjandusmuuseumis (EKM) vahetus direktor. Tõnis Lukas asus 18. juulil juhtima haridus- ja teadusministeeriumi ning direktori ülesannetesse määrati Merike Kiipus. 5. detsembril valis teaduspoliitika komisjon EKM-i uueks direktoriks Piret Voolaiu, kes asus ametisse 1. jaanuaril 2023. Asutuses on 35 teadustöötajat ja 44 kultuuritöötajat.

EKM jaotab oma erialase tegevuse nelja osakonda: arhiivraamatukogu, Eesti rahvaluule arhiiv, Eesti kultuurilooline arhiiv ja folkloristika osakond. EKM on Euroopa regionaalarengu fondi rahastusel 2015–2023 töötava Eesti-uuringute tippkeskuse juhtivpartner, asutuse teadlased on tippkeskuse tööühmade, samuti rahvusvaheliste koostööprojektide ja tööühmade juhid/esindajad, mis lisab projekti eri klasterite vahele sünergiat.

Jätkus teadustöö eesti ja teiste rahvaste folkloori ning kultuuri alal. Regilaulude, aga ka jutupärimuse ja usundi alal arendati digihumanitaaria meetodeid, mis võimaldaks suurtest folkloori tekstimassiividest arvutuslikult tuvastada sarnaseid tekste ja tekstiosid, stereotüüpseid ja unikaalseid elemente, liigitada tekste eri tunnuste alusel ja tuua esile tekstirühmade iseloomulikke tunnuseid. Tegeldi tänapäeva folkloori terminoloogia määratlemisega. Rahvaluule arhiivi teadusprojekt „Folkloor ja selle individuaalsed, kogukondlikud ja institutsionaalsed edasiandmise mehhanismid“ tõi esile vaatenurkade paljususe, ambivalenttsuse, vastuolulisuse nähtuste, sündmuste, pärimuslike teadmiste esitamisel ning eri päritolu komponentide loova kasutamise ja segunemise. Regilaulu uuritakse Eesti teadusagentuuri grantid PRG1288 „Folkloorse varieeruvuse korpuspõhine käsitus: regilaulutraditsiooni piirkondlikud stiilid, teemavõrgustikud ja suhtlusviisid“ raames, arvutusliku uurimise alal on tihe koostöö soomlastega. Folkloristika osakonna projekti „Folkloori usundilised ja narratiivsed aspektid“ akadeemiline eesmärk oli jälgida aktuaalseid ühiskondlikke probleeme folkloori ja rahvausundi liikides

ja praktikates, sh määratleda virtuaalkeskkonnas leviva pärimuse funktsioone, modaalsusi ja toimimisviise laiemas rahvusvahelises kontekstis. Peateemad seostusid keskkonnasuhete, noortekultuuri ja kriisidega (rahvatervishoiust sõjani). Vaadeldi: a) kognitiivse dissonantsi ületamist konfliktis ja kriisi olukordades, toimetulekuviise, tasakaalustamisvõtteid ja seletusmudeleid; b) kuuluvustunnet ja väärtusi; c) intersubjektiivsust; d) paradigmade muutusi põlvkondade vahel – märkimisväärse üldistusastmeni jõudis meemiuurimine. Kultuuriloolise arhiivi teadusprojekti „Kultuurilugu ja arhiiv: allikad, probleemid, vaatenurgad“ raames keskenduti eesti läänediasporaa (eriti Ilmar Laabani loomingu) ja nõukogude kultuurinähtuste uurimisele arhiiviallikate kontekstis. Jätkus töö Marie Underi ja Ivar Ivaski kirjavahetuse digitaalse tekstikorpuse ja uue e-keskkonnaga digiandmete analüüsiks arvutuslike meetoditega (e-Litteraria).

EKM-i teaduskirjastuses ilmus 11 kõrgetasemelist teadusajakirja numbrit: Folklore: EJF 85–87, Mäetagused 82–84; koostöös Tartu ülikooliga Methis. *Studia humaniora Estonica* 29–30, koostöös Tartu ülikooli ja Eesti rahva muuseumiga *Journal of Ethnology and Folkloristics* 16 (1–2) ja koostöös IEFSEM (Bulgaaria), LIH (Leedu), IPS LU (Läti) ja ABBS *Yearbook of Balkan and Baltic Studies* 5. Valmisid eesti jt rahvaste ainekogu haaravad kompendiumid, nt T. Jonuksi mitmetasandiline monograafia „Eesti muinasusundid“, A. Öimu „Eesti kõnekäänud III“ koos originaalmetodoloogilise ja semantilise liigitusega; seto-eesti paralleeltekstiga usundi- ja narratiivide kompendium „Maailmade vahel. Ello Kirsi üleskirjutused 1938–1940. Monumenta VIII:1“. Ilmus kaks köidet rahvusvahelise autorkonnaga sarjas Sator: 23 „Folkloristika uurimise perspektiivid“ (Eesti-Valgevene kogumik), 24 „Komide kristianiseerimise narratiivid“, kaks teadusantoloogiat: R. Hiimäe „Sümbolid ja märgid“, R. Hiimäe ja M. Kõiva „Maarjahein ja imevesi“. E. Kalmre „Kriimani kirjud lood – mõis ja saja-aastane küla“ esitab 1950.–1990. aastate külakogukonna kohalikku ajalugu ja pärimust, A. Lintropi „Soome-ugri reisirid“ teeb välitööpäevikute najal sissevaate hõimurahvaste uurimisse.

Tähtsündmustena toimus kaks tippkeskuse rahvusvahelist üldkonverentsi sarjas „Dialoogid Eestiga“: koostöös Tartu ülikooliga mais „Subjectivity and Intersubjectivity in Language and Culture“, septembris „Nature and Culture in the Rituals, Narratives and Beliefs“. Ühistöös teiste institutsioonidega korraldati rahvusvahelisi konverentse (*plotting poetry* luule arvutuslikust analüüsist; VIII Eesti digihumanitaaria konverents nihetest keeles ja kultuuris; traditsioonilise laulmise konverents kooslaulmise mõjust; MEDICA 15. konverents üksinduse tähendusest; Udmurdi-Eesti visuaalse antropoloogia veebikonverents). Jätkusid tippkeskuse teooriaseminarid, algas rahvusvaheline veebiseminaride sari „Cultures in

war mode“. Avalikkuse tähelepanu väärised Paul-Eerik Rummo 80 aasta juubeli konverents jaanuaris, ettekandepäev „Eesti Kirjanike Liit 100“ septembris, naiskirjanike rolli eesti kirjandusloos mõtestav konverents oktoobris, 66. Kreutzwaldi päevade konverents „Sõda eesti kultuuris, kirjanduses ja ajaloos“ detsembris, Paide arvamusefestivalil korraldati paneelarutelu meemidest.

EKM-i teadlased Ingrid Rüütel, Olga-Ottillie Kõiva, Mall Hiimäe ja Anu Raudsepp pälvisid silmapaistvaid tunnustusi.

Arhiivraamatukogus toimus tavapärase töö säilituseksemplaridega. Töödeldi e-kataloogis ESTER ÕES-i ja Baltika kogusid ning Kaarel Irdi, Paul Ariste ja Ilmar Laabani personaalkogusid, osaleti analüüsiprojektides „Üks raamatukogusüsteem Eestile“, „Artiklite märksõnastamise KRATT“. Toimus traditsiooniline Oskar Kallase päev „Raamat kui kunsteos“. Raamatukogude aasta raames korraldati kümme näitust.

Järjepideva kogumistöe tulemusena täienesid käsikirjade, foto-, kunsti- ja audiovisuaalsed kogud. Välitööd toimusid Eestis (nt endises Karula kihelkonnas, Soomaal, Setomaal), välismaal (nt Udmurtias, Baškortostanis, Bulgaarias) ja internetis. Rahvaluulearhiivi olulisemad laekumised puudutasid idadiasporaa asurkonda, keskseltside ja folkloorifestivalide tegevust, sündmustega seotud video-, foto-, heli- jm materjale, kogumisvõistluse „Muusika minu elus“ kaastöid ja Facebooki grupi „Ukraina meemid“ postitusi. Kultuurilooline arhiiv korraldas koos ühendusega Eesti Elulood kogumisvõistluse „Kirjad minu elus“, laekumised ja korraldustööd puudutasid läändiasporaa isikuarhiive, keskseltside materjale ja eesti oluliste kultuuritegelaste personaalarhiive. Folkloristika osakonnas loodi varasema ja kvalitatiivselt kogutud tänapäeva ainese esinduslik materjalikogu rakendusliku teadusarhiivi EFITA jaoks ja arendati analüütilist abivahendit Skriptoorium. Indekseeriti vanemat usundilist materjali värvuste, tegelaskarakteristikute, dialoogide ja hübriidvormide lõikes. Digiteerimine ja kameraaltööd töid arhiivi tuhandeid palu usundilisi tekste jm digiaainestikku.

EKM-i osalusel nii juhtasutuse (trükisepärand) kui partnerina jätkusid arhiiviainese üleriiklikud massdigiteerimise projektid. EKM-i juhtimisel tehti trükisepärandist kättesaadavaks 1,5 miljonit lehekülge. Rahvusarhiivi koordineeritud käsikirjade ja klaasnegatiivide massdigiteerimise tulemusena inventeeriti, vajadusel ennistati ja tehti digitaalselt kättesaadavaks 330 374 lk käsikirju, 11 770 klaasnegatiivi, 3023 fotonegatiivi.

EKM liitus teaduste akadeemia asutuste koostöökogu ja ADAPTER-i võrgustikuga, sõlmiti teadus- ja arendustegevuse koostöölepinguid (Tartu ülikool, Lausanne'i ülikool, Liszti instituut – Ungari kultuuri keskus Tallinnas, Udmurdi rahvusmuuseum). Tehti koostööd teiste teadus- ja mäluasutustega Eestis ja mujal (Tartu ülikool,

Tallinna ülikool, Eesti muusika- ja teatriakadeemia, eesti keele instituut, Tallinna tehnikaülikool, Underi ja Tuglase kirjanduskeskus, väliseesti muuseum VEMU jpt), osaleti erialaühenduste ja seltside töös (AABS, DHNB, AIP-IAP, ISHS, SIEF, ISFNR jpt), koostööprojektide ja akadeemia teadlasvahetuse raames töötas asutuses 15 külalistedadlast, ERA laulu-uurimise projektiga liitus Eesti teadusagentuuri toel kaks kolleegi Ukrainast. Toimisid bilateraalsed projektid Ungari, Bulgaaria, Sloveenia, Udmurdi uurimiskeskuste jt riikide uurimisinstituutsioonide ja üksikuurijatega. Algas aastane koostöö teaduste akadeemia Arktika professuuriga.

Lõppes ASTRA (institutionaalne arendusprogramm teadus- ja arendusasutustele ja kõrgkoolidele, 2016–2021) digihumanitaaria projekt (2016–2022), kus EKM on seotud mitme rahvusvahelise võrgustikuga: CLARIN, SIEF, EJHR, FILTER, YBBS, NBD jne. Tänu projektile kasvas arhiiviainese digiteeringute maht 130 terabaidini, mis saab kättesaadavaks infosüsteemis Kivike ja avatud andmekorpustena. EKM-i teenuste parandamiseks alustati andmekogude analüüsi.

Aktiivselt panustati järelkasvu. ASTRA võimaldas korraldada seitse rahvusvahelist doktorikooli koostöös keeleteaduse, semiootika ja filosoofia doktorikooliga. Mais toimunud „Dialogues with the Senses“ tõi kokku eri distsipliinide nooruurijaid, liitis teadlasi ja doktorante, suurendas teadusastutuse nähtavust kraadiõppurite hulgas. Aprillis toimus koostöös ERM-iga noorte etnoloogide ja folkloristide konverents „Noorte hääled“. Noorteadlaste vestlusringist „Tuleviku humanitaaria“ kasvas välja noorte humanitaaride teaduskool, juulis korraldatud kahepäevases teaduslaagris tutvustati õpilastele erinevaid humanitaarteaduste metoodikaid, õpetati teadusartikleid vormistama ning viidi neid kokku võimalike juhendajatega. Novembris toimunud õpilaskonverents HUNTS pakkus noortele võimalusi üksteist innustada ja tunnustada ning on hüppelaud järgmistele konverentsidele ja riiklikule teadustööde võistlusele. Toimus lasteaiapäetajate eesti keele koolitusseminar.

Avaldati 200 artiklit (sh 42 nn 1.1 publikatsiooni) ja 51 iseseisvat väljaannet (tekstikriitilised väljaanded, uurimused, ajakirjade numbrid, teesivihikud, koostööväljaanded jne). Esineti üle 100 ettekandega rahvusvahelistel ja sisemaistel teadussündmustel. Mitmeplaanilise populariseerimistöe tulemusena astuti rahva ette enam kui 100 loengu ja ettekandega, üle 50 raadio-, tele- ja filmi-intervjuuga. Korraldati 40 ekskursiooni.